

Misli znalca: prof. dr. sc. Donald Worster

Ponovno promišljanje povijesti mora početi!

Profesor Donald Worster direktor je Centra za povijest okoliša u Pekingu te nekadašnji profesor Sveučilišta u Kansasu, a od 2009. član je Američke akademije znanosti i umjetnosti. Član je i drugih strukovnih udruženja poput Društva američkih povjesničara, Američkoga udruženja za povijest okoliša (ASEH). Autor je više znanstvenih knjiga (*Nature's Economy: A History of Ecological Ideas*; zatim *Dust Bowl: The Southern Plains in the 1930s*; te *Rivers of Empire: Water, Aridity, and the Growth of the American West*; dalje *A River Running West: The Life of John Wesley Powell* i *A Passion for Nature: The Life of John Muir*;) te nekoliko knjiga eseja među kojima se ističe *The Wealth of Nature: Environmental History and the Ecological Imagination*. Dugodišnji je urednik edicije povijesti okoliša kod Cambridge University Pressa. Profesor Worster izdvojio je nešto vremena kako bi prezentirao suvremena kretanja u povijesti okoliša. Zahvaljujemo se profesoru na izdvojenom vremenu.

1. Što je povijest okoliša?

Povijest okoliša je nastojanje da se primjenjuje naše moderno razumijevanje ekoloških problema na probleme u prošlosti. Razvija se iz modernoga ekološkog pokreta koji se mijenjao iz godine u godinu, iz zemlje u zemlju, ali i unutar pojedinih zemalja. Nema stabilno fiksno značenje. Jezgra je uvijek bila ideja o prirodnom okruženju. To nije izgrađen okoliš - gradovi i njihova arhitektura, već gradovi u okviru svojih krajolika - tla, voda, šuma, atmosfera. Znači, radi se o onome što ljudi ne stvaraju, ali su dio svijeta u kojem živimo i stvari o kojima smo ovisni zbog naše osnovne egzistencije. Taj je prirodni okoliš bio pod opsadom neko vrijeme, posebno nakon Drugoga svjetskog rata i dolaska atomske bombe. Ljudi su počeli osjećati da smo stigli do nove razine uništavanja i degradacije okoliša. Mnoga su znanstvena polja postala odgovorna za okoliš. Najistaknutije su prirodne znanosti, a i drugi su bili uključeni, dok sam među ostalima mislio da i povijest treba biti uključena. Što nam povijest može reći o našim odnosima s ne-ljudskim svijetom, prirodnim okolišem ili miljeom tijekom vremena, kako se promijenio, koliko su se ljudski stavovi promijenili? Žiža interesa je interakcija između gore navedenoga. To nije tako jednostavno jer ljudi rade različite stvari u prirodi, ali također, i priroda „radi“ prema nama. Dakle, to uključuje i mikroorganizme, vulkane, cijelu globalnu atmosfersku omotnicu u kojoj živimo. To je golemo, čak ogromno! I u velikoj mjeri to je bilo izostavljeno iz našega razumijevanja prošlosti, razumijevanja onoga što je važno, ili što je uzrokovalo da se nešto dogodi.

2. Kad smo kod imena, što je ispravnije povijest okoliša (environmental history) ili ekohistorija (ecohistory)?

Možemo previše brinuti o imenu uzimajući pravo ime, ili ono što obično slijedi od te logike, pravu ideologiju. Ekohistorija (*ecohistory*) vezana je preusko za znanost o ekologiji, a postoje i mnoge druge znanosti (geologija, klimatologija itd.) koje su također važne za primjenu u prošlosti. Povijest okoliša (*environmental history*) nije primjerena za neke jer se čini previše antropocentrična; okoliš (*environment*) se obično shvaća kao ljudski okoliš (*human*

environment), te razumijevanje takvoga okoliša stavlja ljude u centar. Ali ja sam prihvatio okoliš kao najkorisnije, sveobuhvatno ime bez prihvaćanja krutoga antropocentrizma kao perspektive. Sva živa bića žive u okolišu i mi ga dijelimo s njima. Okoliš je u tom smislu samo drugi naziv za prirodu (*nature*), izraz koji je poharan i dekonstruiran do te mjere da ga korištenje može dovesti do beskrajne rasprave preko riječi, definicija, značenja, konstrukcija i tako beskrajno. Imali smo i previše toga.

3. Kako ste se odlučili na istraživanja u ekohistoriji?

Počeo sam svoj studij kao dodiplomski student na području britanskoga romana odnosno britanske i američke književnosti. No, kako je to polje postajalo sve više i više apstraktno i puno teoretiziranja, izgubio sam neki interes u tome i počeo sam se sve više i više interesirati za povijest. Uzeo sam kolegije na povijesti. Intelktualna i kulturna povijest je uglavnom ono što sam slušao. Svatko je radio intelektualnu i kulturnu povijest sredinom 1960-ih. Nova društvena povijest nije još bila smišljena. Kao student na Sveučilištu Yale, studirao sam novo engleske vjerske tradicije i kulturu, kao i južnjačko ropstvo kao kulturnu i društvenu instituciju. To je bila svojevrsna intelektualna prtljaga koja je ropstvo donijela. To su mi bile opcije i iskreno nisam bio strašno zainteresiran ni za jednu od njih. Nisu razgovarali sa mnom kao s nekim tko je odrastao na Great Plainsu i američkom Zapadu. Drugi su bili iz drugih dijelova Sjedinjenih Američkih Država i imali su drukčija iskustva. Tako sam počeo čitati Henryja Davida Thoreaua, Rachel Carson, i Alda Leopolda, te velike, utjecajne pisce o pitanjima zaštite okoliša - zajedno s Barryjem Commonerom, Paulom Ehrlichom. Zato sam se pitao sredinom 1960-ih: "Kako se moj interes u povijesti može odnositi na bilo što od toga? Jesu li to dva zasebna svijeta?" Ja sam trebao biti povjesničar, ali u mom osobnom, privatnom životu imao sam tih problema. Zašto ih ne mogu spojiti? Za moje kolege studente to se činilo se zabavnim. Pitali su: „Hoćeš pisati o povijesti medvjeda?“ Rekao sam: „Zašto ne? Zašto bi povijest ostavila medvjede izvan?“ Američka akademska scena nije bila zainteresirana za ovu ekspanziju, ali moram reći da je bilo dovoljno slobode da kao student i kao docent učinim više ili manje ono što sam želio. Bio sam angažiran da predajem američku intelektualnu i kulturnu povijest s interesom na znanost i tehnologiju. Međutim, temeljito sam izmijenio kolegije s težnjom na okolišne probleme. Nitko nije mario sve dok god dolaze studenti. To je bilo oko 1970. godine, kada sam počeo s kolegijima oko tih stvari.

4. Zašto je povijest okoliša važna?

Ponovno promišljanje povijesti mora početi. Dapače, to je već počelo sa sviješću da živimo usred globalne ekološke krize. Kroz sljedećih pola stoljeća naš će planet naići na sve teže ekološke izazove koji će uzdrmati sve naše ideje, institucije i akademska polja do njihove srži. Već su se ti izazovi počeli pojavljivati i pretpostavljam da je gubitak interesa za prošlost dio reakcije na njih. Povijest, barem neki to vjeruju, ne pruža vodič za nepredvidljivu budućnost. Tvrdim da je povijest zapravo nezamjenjiv vodič, ili može postati jedan od takvih te da će politički analitičari, zastupnici, birači morati koristiti povijest da bi učinkovito riješili krizu. Za vještine naše ekološke politike i vođenje ekoloških ideja, trebamo mislioce, kao i aktiviste. Trebamo ideje, riječi i slike - sve bogate, složene, robusne i testirane vremenom i borbom. Slogani i strast nisu dovoljno. Tehnička stručnost nije dovoljna. Moramo duboko razmišljati o našem mjestu u prirodi, a to mišljenje treba biti vezano s sviješću i humanističkim znanostima.

5. Vi ste iz SAD-a. U Vašoj zemlji povijest okoliša ima tradiciju. Što je s Europom i Azijom?

Povijest okoliša u SAD-u stara je samo oko 35-40 godina, osim ako netko nema na umu mnogo više interesa u zapadnjačkim pokretima, naseljavanjima zemljišta i razvoju svojih prirodnih bogatstava, indijanskih okupacija kontinenta itd. O tome su pisali povjesničari prije stotinjak godina ili čak i ranije. Isto tako, u drugim zemljama postoje nacionalne tradicije zabrinutosti ljudske interakcije sa zemljom koja ide natrag u vrijeme i prije nego se povijest okoliša pojavila. U Europi je to vidljivo kroz školu Annala, zajedno s prirodnjacima i geografima koji su pisali nešto poput povijesti okoliša dugo vremena. Slično je u zemljama Azije.

6. Što mislite o povijesti okoliša danas?

Postoje mnogi pravci u ovom području. Teško ih je sve shvatiti ili interpretirati. Jedan jasan smjer je da je povijest okoliša sada globalna što znači da se javljaju razmišljanja o planetarnim, globalnim problemima i pokušavaju pisati povijest na velikoj skali s okolišne točke gledišta. Globalno je s druge strane i to da gotovo svaki dio zemlje sada ima povjesničare koji su zainteresirani za razumijevanje tih odnosa. Tu je Europsko društvo za povijest okoliša, zatim društva za povijest okoliša Latinske Amerike i Kariba. Postoje povjesničari okoliša u Južnoj Africi, mnogi u južnoj Aziji i rastući broj u istočnoj Aziji. Možda je ovo najviše internacionalizirano područje povijesti trenutno u kojemu povjesničari iz toliko različitih zemalja i kultura dolaze zajedno učiti i pisati zajedničke povijesti okoliša. Povijest okoliša postala je zainteresirana za urbana okruženja. To je bilo tako dugo vremena, ali sve više ljudi koji dolaze ili ne znaju ništa o zemljištu, poljoprivredi ili šumarstvu, ili se pak ne brinu puno o tome, ali žele pisati o vlastitoj povijest neposredne okoline i to obično znači gradove. Počinje se istraživati hrana i njena proizvodnja i to je u ekspanziji. U Sjedinjenim Američkim Državama je to dijelom zbog popularnih pisaca poput Michaela Pollana, ali svatko je zainteresiran za hranu ovih dana - odakle dolazi, što je u njoj, kako to utječe na nas, kako je uzgojena. To je naša najveća poveznica s prirodnim svijetom. Dakle, studije o hrani će biti sve više važne. Povijest klime također raste i postaje sve važnija među povjesničarima. Mi smo shvatili koliko su klime u prošlosti imale duboke posljedice za ljudsko društvo. Gledali smo revolucije i ratove samo u pogledu ljudskih sukoba preko teritorija, ali gotovo uvijek postoji neki čimbenik okoliša. Dakle, svijest o našoj ranjivosti na šire geološke i sile zemlje postaje vrlo važan dio proučavanja.

7. Jesu li studenti i mladi znanstvenici zainteresirani za povijest okoliša?

Oni u SAD-u jesu, a moj je dojam s nekoliko predavanja u Kini da studenti na kineskim sveučilištima postaju sve više i više zainteresirani. Postaje sve teže objaviti u glavnim časopisima u polju, a konferencije su pune mladih znanstvenika koji žele postati povjesničari okoliša.

8. Zadnjih nekoliko godina pišete o osobama (John Wesley Powell, John Muir), zašto ste pisali o pojedincima (herojima) i okolišu?

Napisao sam dvije biografije muškaraca koje ste spomenuli, ali ne zato što sam ih htio slaviti kao "heroje". Oni su temeljne figure modernoga američkog pokreta o zaštiti okoliša i htio sam bolje razumjeti njihove proturječnosti, njihova postignuća, njihovu predanost. Želio bih utvrditi kako povijest okoliša i okolišne biografije imaju puno toga zajedničkoga. Oba započinju idejom da ljudski život, bilo na individualnoj ili kolektivnoj skali, živi više od ljudi. Svaka ljestvica ljudskoga života je uhvaćena u dinamici promjena koje se događaju u prirodi. Svaki pojedini život, kao društvo, duboko je oblikovala tehnologija, rad, hrana i energija koju izdvajamo iz zemlje. I na individualne i kolektivne razmjere ljudskoga života utječu tokovi i načini kulturne evolucije.

9. Pisali ste o metodologiji povijesti okoliša, potom o društvima i okolišu. Posljednjih nekoliko godina pišete o pojedincima i okolišu. Zaključak je da ste imali određenu putanju razvoja?

Ne razumijem pitanje ili možda bih trebao reći da ne mislim da pisanje o društvima, a zatim o pojedincima predstavlja ikakvu promjenu ili razvoj u mom razmišljanju. Trebamo sagledati zajedno cijelu skalu ljudskih interakcija s prirodnim okolišem.

10. Što planirate u budućnosti?

Sada radim na knjizi o povijesti ograničenja u američkoj povijesti. Moja je zemlja također opisana kao imućno društvo ili ljudi obilja. Zato su Amerikanci odavno impresionirani bogatstvom prirode, zemljišta, a i resursima oko njih, u usporedbi s drugim zemljama. No, svi zajedno su stekli iskustvo pokušavajući preživjeti teškoće, uskraćivanje i ograničene prilike. Zanima me kako su otkrića Novoga svijeta promijenila ideje o granicama i obilju, kako su nove ideje hranjenja u okolišu pojele okoliš te kako kultura izobilja sada daje ozbiljna ograničenja na njegov rast.